

UDK 316.342.63:321 Deleuze G.
 Vesna Stanković Pejnović¹
 Institut za političke studije u Beogradu

MINORNA POLITIKA DELEZA I PROLETARIJAT KAO NJEZIN UNIVERZALNI PLAN²

Rezime

Autor se u radu bavi Delezovim i Gatarijevim inovativnim oblikom pristupa politici, promenjenog naglaska. Minorna politika ne počinje u prostoru samoopredeljene subjektivne punine i autonomije, već u “skućenom prostoru”, među potlačenim, potčinjenim, manjinskim narodima koji svoje delovanje i izraze pronalaze “ograničeni” sa svih strana. Politika nije tvrdnja o klasi ili manjinskom identitetu, već je proces angažovanja sa “objektivnim” linijama toka. Fenomen minorne politike se ne može analizirati polazeći od liberalnih postulata, jer se oni temelje na odnosima dominacije i potčinjavanja, a ne na supstancijalnoj određenosti.

Cilj rada je pokazati da se pojam proletarijata u okviru minorne politike interpretira polazeći od motiva postajanja-minornim: u tom smislu se prekobrojni proletarijat koji nije uključen u proces proizvodnje sagledava u perspektivi neprebrojivog manjinskog skupa. Proletarijat mora biti shvaćen prema odnosu (ili nedostataku) produktivne aktivnosti koji se dobiva samo kroz otpor shvaćen u Fukovom smislu. Proletarijat je samoprevazilaženje, “iznad komičnog i tragičnog“. Proletarijat je univerzalni plan minorne politike. Minornost nije koegzistencija različitih identiteta već postajanje jer je suštinski obeležen predznakom nepripadanja.

Ključne reči: minorna politika, proletarijat, otpor, Delez, Gatari, Marx, Fuko

UVOD

Delez i Guatari uvode inovacije u pojmu minornog i nude mogućnost nove perspektive uobičajenog tumačenja odnosa većinskog i manjinskog u kome većina koja oličava normu može imati manje članova od manjine, što se često i faktički događa. Za odnos između većine i manjine nije dominantno pitanje broja već činjenica dominacije jer bez dominacije nema minornog. Temeljem ove perspektive pojmu većine nestaju privilegije iz njegovih demokratskih konotacija. Sama po sebi, većina nije nosilac univerzalnog diskursa.

Postajanje minornim je proces koji virtuelno uključuje svakoga, pa samim tim može biti osnovni modalitet univerzalističke politike. Naglasak je na procesu postajanja minornim pa se status minornog ne odnosi na datu pripadnost u nekoj grupi u okviru identiteta, nekoj partikularnoj kategoriji, već na kategoriju ne-pripadanja.

Pojam proletarijata u okviru minorne politike se interpretira polazeći

¹ vesna.stankovic.pejnovic@gmail.com

² Rad je prezentovan na naučnoj konferenciji „NISUN 8“, u organizaciji Filozofskog fakulteta u Nišu novembra 2018. godine.

od motiva postajanja-minornim: u tom smislu se prekobrojni proletarijat, odnosno onaj deo proletarijata koji nije uključen u proces proizvodnje i koji zato čini rezervnu armiju kapitala vidi u perspektivi neprebrojivog manjinskog skupa.

Proletarijat mora biti shvaćen prema odnosu (ili nedostataku) produktivne aktivnosti koji se ostvaruje samo kroz otpor shvaćen u Fukoovom smislu. Proletarijat je samoprevazilaženje, „iznad komičnog i tragičnog“: proletarijat je univerzalni plan minorne politike. Minornost nije koegzistencija različitih identiteta već postajanje jer je suštinski obeležen predznakom nepripadanja.

POJAM MINORNE POLITIKE

Žil Delez i Feliks Gatari vide minornu politiku kao potisnutu, marginalnu i anarhističku konfiguraciju tokova delovanja, koja izlazi van granica dominantne epistemološke tradicije usko vezanane za državu i područje njenih interesa. (Deleuze i Guattari, 2015) Metafizički smisao pojma minornog se u najvećoj meri pokazuje u oblasti politike. Pojam minornog je nužno povezan sa značenjem pojma većine i krizom ove pojavnosti u savremenoj politici i političkoj teoriji jer iz ove krize proizlazi i kriza demokratije.

Liberalni diskurs političkog mišljenja nastoji da ograniči doseg većinskog principa, tradicionalo vezanog za demokratiju. Princip većine je višeznačan i skoro u simetričkoj suprotnosti sa višeznačnoscima pojma i odnosi se na ono što je veće ili jače i na većinu u specifičnom političkom značenju reči. Pojam većine vezuje političku legitimnost za kategoriju naroda koji tu većinu predstavlja kao legitimni temelj vlasti. Demokratski princip vlasti većine pretpostavlja mogućnost ili cilj da većina izvrši vlastitu emancipaciju, i da postane subjekat koji je sposoban da odlučuje o sebi samome (Balibar, 2010: 164).

Status minornosti sadržava u sebi odstupanja ili varijacije u odnosu na perspektivu kao značenje neprebrojivog skupa članova koji se ne uklapaju u dominantni model. Minorna politika dovodi u pitanje kategorije identiteta. Delez i Gatari tumače pojam postajanja kao takvog polazeći od svog određenja minornog i podređenog položaja koji u zapadnoj filozofiji pripada pojmu postajanja ili bivanja, budući je taj pojam podređen pojmu bića. Zbog toga je svako postajanje ili bivanje u suštini postajanje minornim. Prema Delezu i Gatariju samo postajanje je moguće jedino kao postajanje minornim ili manjinskim, a nikako kao većinsko ili dominantno (Deleuze i Guattari, 2015: 134). Motiv postajanja minornim Delez obrađuje kroz zalaganje za jednu procesualnu, pluralističku ontologiju, koja dovodi u pitanje fiksirane i nepromenljive identitete, ili ih čak i aktivno razobličava. U ovoj perspektivi su razumljivi i osnovni pojmovi Delezove filozofije; pojmovi želje, toka ili fluksa, ili deteritorijalizacije.

Kada se manjinsko ili minorno transformiše u pravcu statusa koji je aporetičan ili nemoguć suštinski je obeležen predznakom nepripadanja. Postajanje minornim je pespektiva za razumevanje dimenzije univerzalnosti jer se minornost povezuje sa vrednostima univerzalnosti i autonomije: „au-

tonomija je postajanje minornim svakoga.“ (Deleuze i Guattari 2013: 134).

Delez ne prihvata da se pojam minornog shvati na identitarni i supstancijalistički način jer manjine „ne postoje kao takve“ i nisu ništa drugo do „kristali postajanja“ koji dovode u pitanje svaki identitet (Isto, 135). Minornost nije koegzistencija različitih supstancija ili identiteta već bivanje ili postajanje, dok je u isto vreme samo postajanje (bivanje) kao takvo suštinski minorno.

Dimenzija dominacije, primarno vezana za određenje odnosa između većinskog i manjinskog na povlašten način se pokazuje u epistemičkom polju. Minorna odstupanja se shvataju kao nesavršena ostvarenja jedne identične forme, odnosno kao aproksimaciju u odnosu na tu formu, pri čemu se podrazumeva da su sva odstupanja od norme ili modela isključivo kvantitativnog karaktera.

Za Deleza i Gatarija delotvorne su jedino one političke i teorijske emancipatorske prakse koje priznaju minorna postajanja jer mogućnost emancipacije ne vezuju za otklanjanje momenta minornosti koji je na delu kod potčinjenih, već za njegovu radikalizaciju. I pored toga što se ne predstavlja kao takva, ovakva strategija potenciranja je u stvari moderna, a ne postmoderna. Preko Marksovog učenja o proletarijatu kao istorijskoj instanci koja je nosilac oslobođenja upravo zbog svog apsolutnog siromaštva, ovo shvatanje vodi do Hegela i do njegove teorije negacije, po kojoj se afirmacija razumeva kao rezultat potenciranja negacije (ili apsolutne negativnosti), a ne njenog uklanjanja. Svakako, Delez i Guattari ne prihvataju hegelovski pojam negacije, iako je neprihvatljivo da se njihov pojam minornog može pomati bez izvesne negativnosti.

MARKSOVO VIĐENJE PROLETARIJATA

Hegel primjećuje da se sve velike svetske istorijske činjenice i ličnosti pojavljuju tako reći dva puta. Zaboravio je dodati: jedanput kao tragedija, drugi put kao farsa (Marks, 2017: 15).

Ovaj način ponavljanje podrazumeva najmanje dva oblika ponavljanja; „tragičan“ i „farsičan“. U tragičnom ponavljanju, evociranje na prošlost je u službi prevazilaženja nove borbe, ali ne kao parodija stare kojom bi se preuveličao zadat cilj, ili beg od menjanja stvarnosti ili obnova duha revolucije.

Za Marksa, istorijska konstrukcija je angažman sa prošlim događajima, jer se samo tako može stvoriti nešto novo. Tradicija prošlih generacija opterećuje žive jer kada su usmereni ka revolucionarnoj samo-transformaciji i svom materijalnom okruženju, u stvaranju nečega što ne postoji, „u takvim epohama revolucionarne krize, oni bojažljivo prizivaju u svoju službu duhove prošlosti, pozajmljuju od njih imena, bojne parole, kostime, da bi, prurušeni u to prečasno ruho i pomoću tog pozajmljenog jezika, izveli novi svetskoistorijski prizor.“ (Marks, 2017: 15-16)

Kad Marks piše o radničkoj klasi kao takvoj, on je sagledava na novou apstrakcije, promatrajući logiku delovanja kapitalizma bez obzira na njegove mnogobrojne empirijsko-istorijske oblike. (Heinrich, 2012: 29-38) Iako radnička klasa kao koncept na najvišoj razini apstrakcije deluje

kao unitaran i homogen koncept, to ne znači da i empirijski ne postoji kao takva (Camfield, 2007: 37).

U istoriji kapitalizma nikad ne postoji radnička klasa u svom „čistom“ obliku jer nikad nije homogena i jedinstvena. U pojavnim oblicima ona je uvek heterogena i fragmentisana, a fantazija o homogenoj, jedinstvenoj radničkoj klasi uvek je bila ideološka iluzija istorijskih komunističkih partija i pogrešno tumačenje Marksa.

Svaka istorijska okolnost se koristi, ne „zbog nerealizacije“ ili njenog prevladavanja, već zbog učvršćenja sadašnjeg identiteta, a to je Bonaparte „obezbedio jakom motivacionom silom“ (Marks, 2017: 148), kada je zapravo funkcionisalo ponavljanje kao parodija, u reakcionarnom povratku na identitete prošlosti. Istorija se tako ponavlja kao farsa, u ponavljanju, kako to tumači Deleze sledeći Marksa, ne naglašavajući razliku i ulazi u neku vrstu komične „involucije, suprotno od autentičnog stvaranja“ (Deleze, 2009: 91-2).

Iako Marks tvrdi da je Bonapartova baza klase seljak, mali zemljoposjednik, (Marks, 2017: 23) njegova baza je lumpenproletarijat kao znak farsičnog ponavljanja, neodređena, raspuštena, razbacana masa koju Francuzi zovu la bohème (Isto, 65-66). Marks vidi Bonapartu kao sjajnog komičnog prevaranta u kojoj ne-klasa lumpenproletarijata paralizuje potencijalno stvaranje istorije. Lumpenproletarijat iskazuje obilje farsičkih identiteta, pretrpanosti i anomalija sveta okrenutog naopačke. Za Marksa je Bonaparta „prepredeni stari razvratnik, koji istorijski život naroda i njihove istorijske događaje shvaća kao komediju u najordinarnijem smislu, „kao maskaradu u kojoj svečani kostimi, reči i poze služe samo „kao maska za najbednije niskosti“ (Marks, 2017: 66).

Tada je buržoazija igrala najsavršeniju komediju, ali na najozbiljniji način, upola prevarena, upola uverena u dostojanstvenost svoje vlastite istorijske uloge, se opirala vladavini radnog proletarijata i dovela je na vlast lumpenproletarijat (Marks, 2017, 66, 102).

Iako se Marksov argument ponekad temelji na dihotomiji između lumpen „glume“ i „prave“ istorijske proizvodnje, to je farsični način ponavljanja, koji nastoji održati identitet, a ne teži njegovom prevazilaženju. Ono što Marks primećuje nije nedostatak lumpenproletarskih „zamenika“ ili njihovo ontološko prisustvo, već potreba za promenjenim odnosom prema snagama postajanja u kapitalu, jer za Marksa je jasno da će Bonapartini eksperimenti nestati u kontaktu sa proizvodnim odnosima. Osnova za reaktivnu vezu lumpenproletarijata sa istorijom leži u njenom odnosu (ili nedostataku) produktivne aktivnosti. Ovo je, najvažniji aspekt Marksovog shvatanja jer pokazuje da relativni odnosi proizvodnje razlikuju lumpenproletarijat i proletarijat.

U kontekstu političke aktivnosti, za Marksa i Engelsa lumpenproletarijat nije uvek kontrarevolucionaran. Kao revolucionarna sila on je ambivalentan. Lumpenproletarijat se dvoumi, okleva (svaki dan revolucije oni menjaju položaje) i sklone su reakciji, obično nudeći svoje usluge najvišem ponuđaču (Engels, 1950).

Mobilna garda, „temeljito prateća“, bila je sposobna najveća dela herojstva i najviša žrtvovanja, ali i za najniže oblike razbojništva i naj-

sporniju korupciju (Mark, 1949: 52-3). Na isti način Marks pravi sličnu usporedbu u odnosu na tajno društva zaverenika, tvrdeći da su njihova “nesigurna” sredstva za izdržavanje zavisna od „šanse u nepravilnim životima i njihovoj stalnoj opasnosti“ jer što je veća nesigurnost, sve više zaverenika želi dobiti više trenutaka zadovoljstva. Bakunjin se, identično Marksu slaže da su komponente identiteta uklonjene iz kapitalističkih društvenih odnosa (Bakunin, 1973).

Za razliku od njih, Niče je radnike Evrope video kao klasu kao ljudsku nemogućnost, sa nadom čekanja da se nešto dogodi spolja. „Nemoguća klasa. – Loše, srećno i nezavisno! – ove stvari mogu ići zajedno; siromašan, srećan i rob! – ove stvari mogu ići zajedno i ne mogu da razmišljam o boljem vestima koje bih mogao da dam našim fabričkim robovima: pod uslovom da oni ne osećaju da je to uopšte sramota da bude tako korišćeni i iskorišćeni, kao deo mašine i kao poklopac za popunjavanje rupa u ljudskoj inventivnosti (Nietzsche, 2005: §206)!

Marks povezuje proletarijat, suprotno od lumpenproletarijata, sa društveno produktivnim kapitalističkim radom. Ovo je rad koji proizvodi više za opstanak, ili “višak vrednosti“ kao vrednost koji je više od protivrednosti; rad kao, „super-adekvatan“ (Spivak, 1996, 109).

Ovaj neophodni odnos rada u produkciji proletarijata nije potvrda samog rada. Marks razvija politiku imanentnu društveno-istorijskom uređenju života, odnosno društvenim odnosima kapitalističkog „načina proizvodnje“, a ne ka bilo kakvim transcendentnim kategorijama ili praksama. To je središte rada kapitalizma; i kao transformacija i ograničavajuća snaga. Marksova teorija kapitala je teorija sastava života kao kompleksa i mutirajući društveni sistem – „organizam“ (Mark 1969, 93) kog ne čine određeni entiteti (radnici, mašine i prirodni objekti) –već odnosi i snage unutar očiglednih entiteta. Socijalne snage i odnosi su primarni: to je način na koji društvo konjugira svoje snage i odnose koji određuje oblike i identitete koji ga popunjavaju.

Ako je rad način na koji je ljudsko biće deteritorijalizovano jer je ugrađeno u ekspanzivni i mutirajući društveni organizam, u isto vreme je mehanizam reteritorijalizacije i dekodirajuća sila kapitala. To je mehanizam u kome mnogobrojni odnosi stvaraju dominantni oblik „radnika“ (sa pratećim formalnim jednakostima i slobodama, fetišizmima, otuđenjem i eksploatacijom) kako bi se omogućila ekstrakcija viška vrednost, tako da je rad takođe „vampirski“ mehanizam kapitalizma. Kapitalist i radnik nisu, predodređeni identiteti kao različite i suprotstavljene teme, ali su funkcije kapitala, stvorene „čudotvorno“ iz njenog tela. Kapital je „organski sistem“ koji stvara iz sebe organe koji mu nedostaju: Kapitalist funkcioniše samo kao personifikovani kapital, kapital kao ličnost, dok radnik nije ništa više od radna ličnost (Deleuze i Gatari, 2015:144).

Marks smatra da proletarijat mora konstantno pronaći vlastite oblike i ostvariti određene tehnike iz specifične konfiguracije rada - u ekspanzivnim tokovima i ograničavajućim postupcima i identitetima koji tvore društvo. Za Marksa proletarijat nije „neimenovan“, nije određeno „nezvan“ u obliku ili sadržaju, već je prilika za obnovu i nalazi se u obliku kompozicije za i protiv kapitala i njegovih identiteta dok pokušava da uveća po-

stajanje sveta protiv identiteta, i tako „stvari svoju poeziju iz budućnosti“ (Marx, 2015: 49).

Proletarijat je samoprevazilaženje, „iznad komičnog i tragičnog: proizvodnja nečega novog pa zahteva dramatično ponavljanje koje isključuje čak i heroja“ (Deleuze i Gattari, 1995: 92). Proletarijat je univerzalni plan minorne politike (Deleuze i Guattari, 2013: 472).

Pojedinci su društvene ličnosti pre svega, tj. njihove funkcije proizilaze iz apstraktnih kvantiteta. Pojedinci ostvaruju svoju konkretizaciju samo u vezi sa postojanjem ili aksiomatikom ovih kvantiteta, odnosno u njihovoj konjunkciji; kapitalista kao personifikovani kapital - tj. kao funkcija proizašla iz toka kapitala; i radnik kao personifikovani radni kapacitet – t.j. kao funkcija izvedena iz toka rada (Deleuze i Guattari, 2013: 265).

Dok je proletarijat konstituisan u transformativnom kolektivu kapitalističkih odnosa, onda ne može biti identifikovan sa „radnicima“ kao autonoman i sadašnji identitet jer bi se to baziralo na politici identiteta koji je funkcionalan za eksploataciju kapitala. Umesto toga, proletarijat je klasa prevazilaženja rada i njegovih identiteta: to je način stvaranja koja nastoji da aktuelizuje „apsolutno kretanje postajanja“ unutar i izvan mnogostrukih društvenih, tehničkih i prirodnih sila i odnosa, ograničavajući identitete stvorene od strane kapitalističkog društva (Marks, 1969: 288). Jezgro proleterskog načina kompozicije je tema koja je korišćena kao osnova za kritiku lumpenproletarske prakse – odbijanje rada.

Proletarijat nije radnička klasa, pre nego klasa kritike rada (Dauve, 1997, 31). Iz kritike lumpenproletarijata, iako Marks retko govori o tome eksplicitno, suština proletarijata je ukidanje rada, kao jedna od najvećih nesuglasica zagovaranja slobodnog, ljudskog, društvenog rada ili rada bez privatne svojine. „Rad“ je u suštini nezavisna, nehumana, nesocijalna aktivnost, određena privatnom imovinom i stvaranjem privatnog vlasništva. Ukidanje privatne imovine postaje samo stvarnost kada se shvati kao ukidanje rada.

U tumačenju Deleza i Gattarija u izjednačavanja minornosti i proletarijata ne postoji sugestija da bi manjine trebalo da se okupe kao grupe koje formiraju veću grupu proletarijata. Za Deleza i Gattarija disperzija političke napetosti nije povezana sa tvrdnjom o nezavisnosti manjina. Manjinski politika je u korelaciji sa proleterijatom u meri u kojoj su njihove brige i problemi artikulisani i odražavaju način koji sprečava izolovano rešenje.

Problemi manjine, pronalasci, samo-kritike, polemike, i kreacije problematizuju, i pokušavaju da deteritorijalizuju mnoštvo društvenih odnosa koji se isprečavaju pred njih, pa oni aktuelizuju proleterski način života u kapitalu. U toj perspektivi „problem proleterske klase prvenstveno pripada praksi“ (Deleuze, Gattari, 2015: 255). U praksi je uvek prisutan složen, težak, i neizvestan rad i tendencija povratka na identitet. Kapitalizam je sistem međusobno isprepletenih odnosa. Sve je relativno, sve je u lancima. Kapitalizam je stanje sveta i duše. (Kafka, u: Janouch, 1971: 151–2)

Prema Delezu minorna politika se temelji u teoriji otpora. Koncept otpora ima istaknuto mesto u postmodernom političkom diskursu prenoseći poziciju i nadležnost od moderne paradigme klasne borbe. Ovaj fokus je često, ako je implicitno, bio povezan sa Fukoovom perspektivom koji društvo vidi kao mrežu mikro-sila, sa rasutim tačkama otpora. (Foucault, 1988: 95).

Delezov argument se usredsređuje na pozicioniranje primata skupa želje (a ne moći) i centralnosti linija toka u sastavu društvenih sklopova (Deleuze i Guattari, 2015: 530-1). Deleuze sugerise da su za njega linije toka ili željni odnosi primarni, a time i mesto političkog uređenja, pa on nema „potrebu za statusom fenomena otpora“ (Deleuze, 1997: 189).

Za Fukoa, s druge strane, dispositivi moći su primarni, i za njega ne postoji ekvivalenta linije toka, pa politika može biti samo „otpor“ na moć jer je otpor središte moći. Stoga je politika ostala kao čudno nemotivisani, skoro reaktivni fenomen (Fuko, 1988, 188).

Deleuze kritikuje Fukoov model „otpora“ kao neadekvatan jer tumaći samo na teoretskom nivou reakciju na moć, a ne nešto samo po sebi. Delez i Gatari naglašavaju primat željene proizvodnje, pa Deleuze predlaže potpunije načelo „linije toka“. Linija toka nije toliko tok iz sakupljanja, zbira, već je to inventivna sila koju svaki zbir pokušava da konfigurise (iako se konfigurise oko linije toka, svaki sklop mutira i može se razbiti i razvijati se u drugačijem smeru). Na jednom nivou, Delezov argument nije toliko različit od Fukoovog (1982), jer su za njega, konfiguracije moći u korelaciji sa otporom, ali je moć i od njega pokrenuta.

Međutim, za Deleza linija toka ima dvosmisleniju prirodu od termina „otpora“. Kapitalističko društvo funkcioniše direktno na liniji toka, i sve više je prisutna kontrola društva. Društvo se ne menja isključivo kao rezultat borbe i otpora, već kao rezultatanta bogatstva atributa života ili, preko rada i mnogobrojnih linija toka, uključujući njegovu promenljivu produktivnost, pronalazke i želje, ali i neproduktivne entropije i otpornosti.

Dokle god je kapitalizam društveni način proizvodnje, samovrednovanje se temelji na totalitu kapitalističkih snaga i odnosa. Negri ga zamišlja kao mesto „moći“ radničke klase, a sastoji od dva elementa: „uništavanje“ kapitala (u suštini prakse odbijanja posla), i kretanja prema nezavisnosti. (Hardt i Negri, 1994: 280)

Nova era organizacije kapitalističke proizvodnje i reprodukcije društva dominira pojavom radničke subjektivnosti koja zahteva svoju masovnu autonomiju, sopstveni nezavisni kapacitet kolektivne valorizacije, odnosno, njegovu samo-valorizaciju u odnosu na kapital (Negri, 1979).

Društvena organizacija i politika hegemonije su stvorili mnoštvo ljudi, odvojenih od antagonističkih tenzija radničke borbe, pa se politika mora nužno javljati u skućenim prostorima manjina koji su odbili ovaj model (Tronti, 1973: 115-16). Sledom takvog mišljenja, „minorne“ formacije su bile centralne u razvoju autonomije. Karakterizaciju težnje manjina ka autonomiji pogodno je opisati kao „proliferaciju margina“ (Guattari,

1980). Autonomija je mesto za problematizaciju i politizaciju aspekata sastava klase unutar socijalnih uređenja, kao mesta na kojima se javljaju određeni oblici odbijanja rada, političkog i političkog kulturnog izuma, i autovalorizacije. Ukoliko manjine funkcionišu u sastavu klase, one formiraju inkluzivne disjunkcije, kako kroz složenost društvenih odnosa, tako i kroz procese saslušanja, intriga, i angažovanje preko miljea.

NUŽNOST ANGAŽMANA ZA „NOVU ZEMLJU“ I ZA „LJUDE KOJI JOŠ NE POSTOJE“

Za Deleza, politika je imanentna životu, nalazeći svoju poziciju u umetnosti, nauci i filozofiji, ali nema autonomnih svojstava. To je proces pronalaska i stvaranja, ali samo kao proces koji se udaljava od dominantnih stratifikovanih forma identiteta i odnosa pa na taj način dobiva izraz „nova zemlja“. Politika je istovremeno problematizacija oblika identiteta i jednakosti, i proces pronalaska, stvaranja i prelaska na nove društvene oblike.

Umesto jednostavne afirmacije razlike, Delez predlaže da politička misao mora početi od angažovanja u dinamici kapitalističkog društva. Politika je intenzivan i kreativan angažman sa teškim uslovima života pod uslovom da su „ljudi nestali“ (Deleuze, 1989: 216), što je i problem proletarijata, budući da se nalaze „zarobljeni“ u kompoziciji imanentnoj tokovima i aksiomima kapitalističke proizvodnje.

Demokratija stavlja u istu ravan aksiomatizovane dominantne subjekte u odnose jednakosti tako da je demokratska politika „neka vrsta mreže“, način razumevanja i percepcije koji frontalne, kanalisane događaje i probleme ujednačuju i totalizuju u zadatom okviru (Deleuze, 1998: 40-1; Masumi, 1992: 123-6). Demokratija je, za Deleza kao za Marksa, imanentna reteritorijalizaciji i dekodirajućoj moći kapitala.

Za Deleza, minorna politika nije manje globalan projekat nego onaj koji je urađen u okviru projekta demokratije. Delez predlaže različitu percepciju globalne stvarnost. Biti levičar, znači na neki način poricati većinu, predložiti da je većina „niko“ i da se politika stvara preko globalnog delovanja manjina, od „svih“ (Deleuze i Guattari, 2015: 105). Kada se Delez i Gattari (1995: 108) zalažu za „novu zemlju i za ljude koji još ne postoje“ oni sugerišu da narod i zemlja neće biti pronađeni unutar naše demokratije.

Demokratije su većina, ali postajanje je po svojoj prirodi ono što uvek izbjegava većinu. Minorna politika ima moć i sposobnost ometanja demokratije i njenih „jednostavnosti“ i njenog osećaja konačne nemogućnosti.

Razmišljanje u minornim terminima nije povlačenje od posebne vrste posredovanja prema nadama izazvanim krizama i krajnjim protivrečnostima. Minorna politika se bavi partikularnim i posebnim ispitivanjem društvenih odnosa. Angažman minorne politike ne prelazi dijapazon demokratske politike, već nastoji da ometa i deteritorijalizuje identitete, jezike, ugnjetavanja, eksploatacije i prakse koje održavaju pravilno funkcionisanje te isprepletene mreže diskursa.

Delez i Gatari se zalažu za nov inovativan oblik pristupa politici u kome je naglasak promenjen (Deleuze i Guattari, 2013: 471) naglašavaju da ih ne zanimaju karakteristike; već načini ekspanzije, širenja, okupacije, zaraze, tolerancija ljudske gluposti (Deleuze i Guattari, 2015: 239).

Deleuzov zadatak je da razvije politiku adekvatnu složenosti života, politiku koja može učiniti čoveka dostojnim materijalnog univerzuma beskonačne interakcije.

Politika je prvenstveno proces (minorne) razlike protiv (dominantnog) identiteta, ali ne može lako ostaviti identitet iza sebe, a sastav teritorije je neophodnost za život. Minornost i dominacija postoje u stalnom međusobnom odnosu kao dve tendencije u pojavnosti. Politika postoji, u najopštijem smislu, kao diskurs za povećanje minornih procesa samo kroz kontinuirani angažman sa dominantnim stratifikacijama i specifičnim socio-istorijskim odnosima, ali i složenim društvenim uređenjem života.

Politika, kao složen proces, započinje iskustvom malih naroda ili manjina koji postoje u „skućenim prostorima“ i u potpunosti šire društvene snage, tako da prvi princip minornosti nije identitet, već stvaranje. Minornost je kontinuirani proces angažovanja sa dominantnim režimima, a ne autonomnim političkim prostorom. Tada se detaljno razmatra način na koji se „posebno“ i „društveno“ tretiraju u minornoj kompoziciji.

Minorna politika počiva na postulatu da „ljudi nestaju“ (Deleuze, 1989: 216). Ako ljudi nestaju, minorna politika ne počinje u prostoru samoopredeljene subjektivne punine i autonomije, već u „skućenom prostoru“ (Gatari i Delez, 1998: 17), među potlačenim, potčinjenim, manjinskim narodima koji svoje delovanje i izraze pronalaze „ograničeni“ sa svih strana. Manjine su „odsečene“, od „linija pokretljivosti“ kulture (Spivak, 1996: 289). Oni nemaju gotove strukture istorije, naracije i tradicije, što bi omogućilo jednostavan prolaz razgraničenog autonomnog identiteta kroz kulturu. Političko delovanje minorne politike nije jednostavno samoizražavanje duž legitimnih društvenih puteva u okviru koji se može „uklopiti“, već manevar oko i unutar svake situacije. Ovo teško stanje manjina izaziva poseban odgovor. U manevaru koji se suočava sa liberalnim humanističkim pojmovima slobode i kreativnosti (kao prostor individualne autonomije i samoizražavanja), Deleuze i Gatari sugerišu da se upravo u teškim situacijama, u prisilnoj blizini naroda, istorije i jezika dešava stvaranje, a najviše u „zagušenim pasażima, jer tvorac koji nije ograničen nekim skupom nemogućnosti nije stvaralac“ (Delez, 2015: 133). Stoga, uz perceptualnu osjetljivost na vrlo stvarne prepreke manjinskim uslovima, u minornoj politici postoji i određeno „voljeno siromaštvo“ (Gatari, Delez, 1998, 19) kao neprekidno odlaganje identiteta i potpunosti – tako da „čak i stremi da vidi granicu pre nego što je tu i često vidi svu ograničenost“ (Gatari i Delez, 1998: 17). Ovo odlaganje otvara minornu politiku svima koji dominantan obrazac doživljavaju kao restriktivan, kao mehanizam koji podstiče neprekidno eksperimentisanje. Umesto da se dozvoli očvršćavanje određenih političkih i kulturnih pravaca, oblika i identiteta, takvo „voljno siromaštvo“ služi da se misao i delovanje vraćaju u središte osporavanja, rasprave i angažovanja, i da se ističu moći nove vrste eksperimentisanja intimnosti skućenog iskustva.

Pripadnik manjine je obeležen određenom „nemogućnošću“. Svaki pokret predstavlja granicu ili zastoje kretanja, a ne jednostavnu mogućnost ili opciju. Ne postoji identitet koji nije „nemoguć“ u području neproblematičnog. Ipak, nemogućnost delovanja se uklapa sa nemogućnošću pasivnosti ukoliko se nešto živi. Kao u Becketovoj formuli (1979, 382), „Ne mogu dalje, nastaviću“, stvarenje postaje proces „praćenja puta između nemogućnosti“ (Delez, 2015: 133).

Minorna politika nije pluralistički proces manjinskih grupa koji teže „iznošenju identiteta“. Manjina se bavi izražavanjem, ali to nije „komunikacija“ kao manifestacija identiteta ili proces interakcije. Potrebno je pronaći načina za stvaranje u skućenom prostoru. Minorna politička pitanja nisu usmerena na pitanja „da li dovoljno komuniciramo“, ili „da li smo svi čuli?“ Takva politika se odnosi na stvaranje u modalitetima koji deteritorijalizuju dominantne oblike društva, gde je „stvaranje oduvek bilo nešto drugačije od komunikacije“ (Delez, 2015: 175).

Prema Delezu i Gatariju pripadnik manjine je prilično nesamopozdana, bezizražajna figura, bez razgraničenih pozicija subjekata i nedostaje mu arogancija, sigurnost i samo-inflacija i otvoreno političko izražavanje. To ne znači da njegovi efekti nisu „nasilni“ u smislu koje je Delezov i Gatarijev srodan koncept ratne mašine, ali je njeno nasilje usmereno na red, pravac i strukturu dominantnih formi koje otežavaju manjinski potencijal, a time se manifestuju kao neodređeni, neizvesni, preterani i promenljivi procesi.

Minornost nije pitanje ko je neko, već postoji u odnosu na određeni skup identiteta, odnosa, praksi, jezika i suočavanja sa ovim situacijama. Minoran je uvek „u sredini“ dominantnog jezika, radeći pod uslovima i mogućnostima koje nudi ovaj jezik, pokušavajući da izrazi drugačiju zajednicu. Minornost je proces formiranja odnosa sa ovim uslovima koji ih deteritorizuju ili koji svojom afirmacijom teže stvoriti nešto novo.

Druga karakteristika minorne politike „političnost svega“, odnosno da postoji posebna individualna zabrinutost za spajanje sa društvenim snagama jer su „arterije iznutra u neposrednom kontaktu sa linijama spolja“ (Deleuze, 1989: 220). U velikoj kompoziciji, autonomna, posebna ili individualna zabrinutost je u stanju da se uzdigne u samoostvarljivu veličinu, ali ne postoji pravi intenzitet u odnosima pošto je svaka pojedinačna zabrinutost na sličnoj skali, kao „ekskluzivna disjunkcija.“

Ako pripadnik manjine teži deteritorijalizaciji „smisla“, to je smisao identiteta koji se tvori u razumnim, dominantnim režimima. Minoranost nije oznaka besmislenosti već, ne-identitet. Minoran se posebno bavi složenošću savremenih društvenih aranžmana u kojima je život „uhvaćen u mrežu“. Politika ne razvija idealni oblik ili program koji želi da manifestira, niti apstraktno afirmiše „svako ime u istoriji“, već ona ulazi u najsavremeniju problematizacija ovih društvenih snaga u društvenim pokretima anarhizma i socijalizma (Deleuze, 1990: 72-3).

ZAKLJUČAK

Minorna politika predstavlja direktan izazov političkim modelima zasnovanim na određenom i formiranom identitetu; u obliku "naroda" ili samoproglašenog marginalnog dela kada određeni ljudi pokušavaju da odrede koherentnu svesnost, istoriju i pristup društvenom određenju. Protiv ovih dominantnih modela koji se oslanjaju na fetišizaciju već postojećeg identiteta, minorna politika se vidi u procesima stvaranja, sastava i promena unutar i kroz identitete.

Politika počinje sa specifičnim i posebnim iskustvom i represijom u „zatvorenim prostorima“ i „nemogućim“ stavovima „malih naroda“ koji nemaju ili odbijaju pripadanje postojećem identitetu jer su ograničeni velikim brojem utvrđenih društvenih odnosa, i u izvesnom smislu potvrđuju uslov da „ljudi nestaju“. Minorna politika nije usmerena na lokalnu politiku ili partikularnost kao takvu, već prema društvenim odnosima i njihovim mogućnostima da postoje van identiteta. U ograničenom prostoru „bez samopouzdanog istaknutog identiteta i autonomne zabrinutosti“ politika prestaje da bude samoreferencijalni proces samoaktivizacije i postaje proces angažovanja sa društvenim odnosima koji prevazilazi manjine i određuju njihovo delovanje. Svaka ograničena situacija pokazuje polaznu tačku, tačku deteritorijalizacije.

Manjine samo aktuelizuju minorne politike u onoj meri u kojoj se stalno otvaraju društveni odnosi i linije njihove deteritorijalizacije. Zbog odnosa između konkretne smutnje i društvenih odnosa, politika se pokreće zbog situacije i događaja, ali i zbog zabrinutosti određene manjine. „Marginalne grupe su uvek inspirisale strah u nama, i blagi užas. Oni nisu dovoljno sakriveni“ (Deleuze i Parnet, 1987: 139). Marginalni ljudi su svesni velike snagu dominantnih oblika, ali umesto da se bave ovim odnosima, pokušavaju da stvore autonomni identitet protiv njih. Umesto fetišiziranja marginalnog identiteta, u minornoj politici određene manjinske razlike se intenzivno angažuju, elaborišu i komplikuju da izraze različitost identiteta u pokretima i permutacijama preko razdvajanja, tako da se javlja intenzivni milje inkluzivnog razdvajanja.

Posebnost postaje mesto inovacije (a ne identiteta) jer manjine oblikuju svoju teritoriju i povećavaju svoje granice. Pored ovog opšteg procesa, manjinski odnos prema društvenom karakteriše Kafkin "dvostruki tok" kao rezultanta savremenih društvenih angažmana i njihovih linija toka. Prvi deo dvostrukog fluksa zahteva perceptualnu dvostuku svesnost; načina na koji socijalne mašine rade (npr. birokratija suđenja, kao složena mašina za beskrajno odlaganje), i načina na koje menjaju i na linije toka u kojima deluju (Kafkina birokratija, kao znak dijaboličnih sila koje dolaze) (Delez i Gatar, 1998: 83). U ovom trenutku društvenih skupova i njihovog toka javljaju se i započinju male smutnje minornih kompozicija. Sa druge strane Kafkinog dvostrukog fluksa, minorna politika je povezana sa „naj-savremenijim“ političkim pokretima sa proletarijatom i komunizmom koji su pokušavali da pronađu i aktuelizuju naprsline, pukotine i odstupanja u tokovima i aranžmanima kapitalističkog društva.

Minorni angažman je u korelaciji u oblicima stvaralaštva kao centar stvaranja na granicama grupe koje deluju kao instrument između grupe i društvenog. Čini se da je Marksov način shvatanja manifestovao takvo stvaralaštvo.

Međutim, pored ovih načina, stilova i tehnika, pripadnik manjinske grupe nema program. Kao što su Deleuze i Parnet (1987: 137) primećili: „Politika je aktivno eksperimentisanje, jer mi unapred ne znamo na koji način će se tok događaja oblikovati“. Politički pokreti se ne ocenjuju prema svom uspehu ili neuspehu „jer minoran nema konačni cilj, budući da samo stagnacija može učiniti štetu“ (Kafka 1999: 148). To ne znači da je stvaranje nepovezано sa nameranim ciljevima ili da je to odricanje od mogućnosti radikalne društvene promene u korist malih, preciznih kreacija. U tumačenju političkih pokreta potrebno je da se uzme u obzir njihove velike i manje tendencije, deteritorijalizovane identitetske veze i ono što oni uspevaju da stvore, jer se „ne može razumeti istorija radničkog pokreta ako neko odbije da vidi da u određenim periodima institucije radničkog pokreta koje proizvode nove vrste subjektivnosti postaju „mutirani“ radnici u „stvarnim ratovima subjektivnosti“ (Guattari, 1996: 124).

Za Marksa, Delezea i Gatarija, kapitalizam je radikalno transformativni društveni sistem koji se zasniva na linijama toka i stvoren je novim sredstvima mobilizacije i povezivanja tokova novca i tokova rada. Suština kapitala je u tome što ona neprekidno oslobađa svoje linije toka uz pomoć „svojih naučnika, njegove kontrastrukture, svojih ratnika“, kako bi otvorili nove teritorije za eksploataciju kao stalni proces postavljanja i prekida granica. Politika nije tvrdnja o klasi ili manjinskom identitetu, već je proces angažovanja sa ovim „objektivnim“ linijama toka. Politika teži da se uključi u tokove (ljudi, ideja, odnosa i mašina u međusobnom međusobnom odnosu) i, u izvesnom smislu, ih potisne ili preusmeri, protiv njihove imanentne reteritorijalizacije na temelju funkcionalnosti za ostvarivanje viška vrednosti. Zato se za Marksa komunistički pokret treba pratiti put kroz tokove kapitalizma, a ne suprotstaviti identitet njemu, i zato Deleze i Gataru sugerišu da se minornost stvara preko linija toka, već su sa njima povezane (Deleuze i Parnet, 1987: 43).

Kad Marks navodi da su „filozofi na različite načine tumačili svet; a poenta je da se on promeni“ (Marks i Engels, 1974: 123), takav stav ne predstavlja dihotomiju između teorije i prakse, već je potreba za oblik kritike i prakse koja nastoji stalno „napraviti drugu“ samo-identičnu. U tom okviru, Marksova kritika kapitala nije jedina strana njegovog angažmana, već je imanentna njegovoj praksi. U ovoj kritici je fascinantno angažman sa kapitalom (kao deo miljea radničkog pokreta), i proletarijat kao deo tog delovanja koji mora biti uključen u samoprevazilaženje. Proletarijat i minorna politika moraju biti usmereni na prevazilaženje svojih granica unutar kapitala i vođeni potrebom prevladavanja kapitala.

LITERATURA

- Balibar, É. *Violence et civilité*. Paris: Galilée, 2010.
- Bakunin, M. *Bakunin on Anarchy: Selected Works by the Activist-Founder of World Anarchism*, trans. S. Dolgoff. London: Allen and Unwin, 1973.
- Beckett, S. *The Beckett Trilogy: Molloy, Malone Dies, The Unnamable*. London: Picador, 1979.
- Camfield, D. „The Multitude and the Kangaroo“. *Historical Materialism* 15 (2007): 21–52.
- Chakravorty Spivak, G. *The Spivak Reader*. London: Routledge, 1996.
- Delez, Ž. *Razlika i ponavljanje*. Beograd: Fedon, 2009.
- Delez, Ž. *Pregovori*. Novi Sad: Karpos, 2015.
- Delez, Ž. i F. Gatari. *Šta je filozofija? Sremski Karlovci i Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića*, 1995.
- Deleuze G. „Desire and pleasure“. In *Foucault and his Interlocutors*, edited by A. I. Davidson. London: University of Chicago Press, 1997.
- Deleuze G. *Cinema 2: The Time-Image*. London: Athlone, 1989.
- Deleuze G. (1998) „On the new philosophers and a more general problem: an interview with Deleuze“. *Discourse* 20, 3 (1998): 21–52.
- Deleuze, G. *The Logic of Sense* (edited by C. V. Boundas). New York: Columbia, 1990.
- Deluze, G. i F. Guattari. *Tisuću platoa, Kapitalizam i shizofrenija, 2*. Zagreb: Sandorf, 2013.
- Deleuze, G. i F. Guattari. *Antiedip: kapitalizam i shizofrenija*. Zagreb: Sandorf, 2015.
- Deleuze, G. and C. Parnet. *Dialogues*, trans. H. Tomlinson and B. Habberjam. London: Athlone, 1987.
- Dauvé, G. and F. Martin. *The Eclipse and Re-Emergence of the Communist Movement*. London: Antagonism Press, 1997.
- Engels, F. *Nemački seljački rat*. Beograd: Kultura, 1950.
- Foucault, Michel. „The subject and power“. U *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics*, edited by H. L. Dreyfus and P. Rabinow, 208–229. Brighton: Harvester, 1982.
- Fuko, M. *Istorija seksualnosti, 1: Volja za znanjem*. Beograd: Prosveta, 1988.
- Guattari, F. „The proliferation of margins“, trans. R. Gardner and S. Walker. *Semiotext(e): Italy: Autonomia – Post-political Politics* 3, 3 (1980): 108–111.
- Gatari, F. i Ž. Delez. *Kafka*. Sremski Karlovci: IK Zorana Stojanovića, 1998.
- Guattari F. *Soft Subversions*. New York: Semiotext(e), 1996.
- Hardt M. and T. Negri. „Toni Negri’s practical philosophy“. U *Body Politics: Disease, Desire, and the Family*, edited by M. Ryan and A. Gordon, 134–153. Oxford: Westview Press, 1994.

- Heinrich, M. *An Introduction to the Three Volumes of Marx's Capital*. New York: Monthly Review Press, 2012.
- Janouch, G. *Conversations with Kafka*. London: Deutsch, 1971.
- Marks, K. *Klasne borbe u Francuskoj 1848–1850*. Beograd: Kultura, 1949.
- Marks, K. *Osamnaesti brimer Luja Bonaparte*. Novi Sad: [Mediterran publishing](#), 2017.
- Marks, K. i F. Engels. *Prilog kritici političke ekonomije*. Beograd: Kultura, 1969.
- Massumi, B. *A User's Guide to Capitalism and Schizophrenia: Deviations from Deleuze and Guattari*. London: MIT Press, 1992.
- Niče, F. *Zora: misli o moralnim predrasudama*. Beograd: Dereta, 2005.
- Negri, A. „Capitalist domination and working class sabotage“. In *Working Class Autonomy and the Crisis: Italian Marxist Texts of the Theory and Practice of a Class Movement: 1964–79*, edited by Red Notes. London: Red Notes and CSE Books, 1979.
- Tronti, Mario. „Social capital“. *Telos* 17 (1973): 98–121.

DELEUZE'S MINOR POLITICS AND PROLETARIAT AS ITS UNIVERSAL PLAN

Summary

The author deals with Deleuze and Guattari's innovative approach to politics, a changed emphasis. Minor politics does not begin in the area of subjective self-determined fullness and autonomy, but in “confined space” among the oppressed, subordinate, to minorities that their actions and expressions found “limited” from all sides. Politics is not a statement about the class or minority identity, but the process of engagement with the “objective” flight lines. The phenomenon of minor politics can not be analyzed starting from liberal postulates, because they are based on relationships of domination and subordination, and not on substantive determination.

The aim of the paper is to show that the concept of the proletariat within the minor politics is interpreted starting from the motive of becoming-minor. In this sense, the overnumbered proletariat which is not included in the production process is viewed in perspective of nonnumbered minority group. Proletariat must be understood according to the relationship (or lack thereof) of productive activity which is obtained only via the resistance of the Foucault understood meaning. The proletariat's self-transcendence “beyond the comic and the tragic.” The proletariat is a universal plan minor politics. Minor not coexistence of different identities becoming more essential because it is marked by the sign of non-deprivation.

Key words: minor politics, proletariat, resistance, Deleuze, Guattari, Marx, Foucault.